Laki László

A MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSOK BEILLESZKEDÉSE AZ IPARI MUNKAKÖRNYEZETBE

A beilleszkedés problémái sajátos módon nyilvánulnak meg a volt mezőgazdasági munkásoknál, ha az iparban vagy más gazdasági ágazatban keresnek megélhetést. Munkahelyük megváltoztatásával megváltoznak munka- és életkörülményeik is, s így egy bizonyos időre van szükségük, mire „megszokják" az új munkafeltételeket, s az új társadalmi és emberi viszonyokat, amelyek a részletes technikai munkamegosztás, valamint a termelés hierarchikus megszervezésének (amelyben semmilyen kapcsolat sem alakul ki a munkás és főnöke között) következményei.

Ezek a megváltozott munka- és életkörülmények különbözőképpen hatnak az emberekre, s így reagálásuk is különböző. Egyesek könnyen alkalmazkodnak az új feltételekhez, és hamar beilleszkednek az ipari munkakörnyezetbe, másoknak viszont ez nemcsak fizikai, de szellemi megterhelés is. Ezek a különbségek elsősorban az emberek alapvető tulajdonságaiból és alkalmazkodóképességéből erednek.

Kutatásaink során elsősorban célunk a nem ipari munkásoknak az ipari munkakörnyezetbe való beilleszkedése, ill. ennek tanulmányozása volt. Körkérdésünk azonban nemcsak azokat ölelte fel, akik elhagyva a mezőgazdaságot átmentek az iparba, hanem azokat az ipari munkásokat is, akik előzőleg más szakmában dolgoztak. Erre a különböző összetételű tömegre azért volt szükségünk, hogy rámutathassunk az emberek viselkedésében jelentkező alapvető különbségekre és az egyes problémák jelentkezésének intenzitására. Ennek az elképzelésnek a valóra váltására a véletlenszerűség elvét alkalmazva az előző szakmai tevékenységük szerint az ipari munkásoknak a következő tömege alakult ki:

Ipari tanuló	672	39,41%
Más iskolák tanulója	104	9,61%
Falusi földműves volt	154	9,32%
Falusi kisiparosként dolgozott	60	3,51%
Városi kisiparos volt	55	3,22%

Önálló, szakképzetlen, betanított munkásként dolgozott	66	3,87%
Hivatalnokként dolgozott	26	1,52%
Nem volt munkaviszonyban	375	21,99%
Egyéb	128	7,50%
	1.705	100,00%

A vizsgálandó tömeg ilyen összetétele lehetővé teszi számunkra, hogy összehasonlítsuk a munkások különböző kategóriáinak beilleszkedési problémáit.

A mezőgazdasági munkások beilleszkedési folyamata a fizikai adaptációval, tehát magának a mezőgazdasági környezetnek az elhagyásával kezdődik. Ez az átmenet a műszaki munkakörnyezetbe elsősorban az adaptáció térbeli tényezőjével van összefüggésben, amelyben a munkásoknak hozzá kell szokniuk a zárt helyiségben történő munkához. A zárt helyiségi munka jellegzetességei: a mesterséges megvilágítás, a zaj, a levegő nedvességtartalma, kellemetlen szagok, a magas hőmérséklet, a vibráció stb.

A fizikai adaptáció elemei közé soroljuk még az időt is, mint tényezőt. Az ipari termelés ugyanis szigorú pontosságot követel, mind a munka kezdetét és befejezését illetően, mind az egyes munkaműveletek elvégzésére meghatározott idő betartását, vagy a konkért feladatok elvégzésének idejét illetően. Az idő, illetve a pontosság, mint a fizikai adaptáció tényezője különböző megterhelést ró az emberre, s így különböző következményekkel is jár, amelyeket az egyéniek temperamentumuktól és reagálási gyorsaságuktól függően viselnek el.

A fizikai adaptáció jellegzetes formájaként jelentkezik a műszaki tényező, amely alatt a műszaki környezetnek az egészségre gyakorolt hatását érjük. Az ipari környezetnek az egészségre gyakorolt káros hatása elsősorban a technikai környezet munkafeltételeiből ered. A mesterséges megvilágítás árt a szemnek, s ezért romlik a munkás látása, különösen ha a munkahelyen időnként vakító fény is jelentkezik (pl. hegesztés, izzó ércöntés stb.). A géprajz és a szabálytalan időközönként jelentkező dörrenés ugyancsak ártalmas a munkásra, mégpedig a hallószervére. Az ipari környezet káros hatásai közül a munkás egészségére legveszélyesebb a vibráció, amely nemcsak szervi, hanem idegbetegséget is okozhat. Az ipari környezetnek ezeket a káros hatásait nehezen szokja meg az a munkás, aki évek hosszú során természetes környezetben dolgozott, ahol ilyen ártalmak nincsenek.

Az daptációs folyamatban a fizikai adaptáció — tekintet nélkül a beilleszkedés során jelentkező nagy és veszélyes problémákra — mégis a beilleszkedés egyszerűbb folyamatának tekinthető. Ezzel szemben a pszicho-szociológiai és társadalmi adaptáció már sokkal bonyolultabb, mert itt a személyi tényezők, az egymás közötti viszonyok, az érzelmek, a szimpátia és antipátia, az egyén, a csoport vagy a közösség viselkedése a mérvadók. Ezekben a viszonyokban jutnak kifejezésre a hatalmi, a

hierarchikus és a társadalmi hatások, valamint az emberek közötti egyenlőtlenség valamennyi formájának hatásai, amelyek magukon viselik a társadalmi rendszer bélyegét. Ezen ellentétes hatások és viszonyok miatt magától értetődik, hogy a munkások az „egyszerűbb", természetes környezetből nehezen tudnak beilleszkedni a városi és ipari környezet társadalmi-szociális viszonyaiba. Az újonnan alkalmazott munkások az ipari környezetben jó ideig kívül rekednek ezeken az eseményeken, sőt néha még a hagyományos ipari munkások baráti körén is.

Mivel a munkások képesítési szintje, iskolai végzettsége jelentős szerepet játszik a pszicho-szociológiai és társadalmi beilleszkedés gátló tényezőinek leküzdésében, így már vizsgálódásunk elején leszögezhetünk egyet s mást. Véleményünk szerint a „falusi földműves volt" csoporton kívül a vizsgált tömegben akadnak faluról jött munkások a „nem volt munkaviszonyban" és az „egyéb" csoportosításban is. Ezért mutatjuk be az iskolázottság szintjét ezeknél a struktúráknál.

Iskolai végzettség	Falusi földműves volt		Nem volt munkaviszonyban		Egyéb	
	Számuk	%	Számuk	%	Számuk	%
Iskola nélküli vagy az elemi 1—3 oszt.	9	5,66	20	5,33	5	3,91
Az ált. 4—7 oszt.	51	32,08	77	20,53	29	22,66
Általános iskola	49	30,82	137	36,53	43	33,59
Szakmunkásképző isk.	36	22,64	77	20,53	27	21,09
Magasszakképző szakisk.	9	5,66	13	3,47	6	4,69
Középiskola	1	0,63	18	4,80	6	3,69
Főiskola	4	2,92	30	8,00	5	3,91
Egyetem	—	—	3	0,80	7	5,47
	159	100,00	375	100,00	128	100,00

Érdekes megfigyelni, hogy a munkások mindhárom csoportjában túlsúlyban vannak a szakképzetlenek, hiszen az iskolai végzettség első három szintje az előző szakmai tevékenységek egyes csoportjai össz megkérdezettjének több mint a 60%-át teszi ki. Az ilyen szakképzettségű munkások természetesen nehezebben kapcsolódnak be az új környezet társadalmi-politikai életébe, s úgyszintén kevésbé aktívak az önigazgatási döntéshozatalban is.

Az adaptáció térbeli tényezője

Az új környezetbe való beilleszkedés folyamata a régi környezet megváltoztatásával kezdődik, akár a munkakörnyezetről, akár az életkörülményekről van is szó. A mezőgazdaságot elhagyó munkásnál az egyik vagy mindkét eset fennáll, ami azt jelenti, hogy a volt földműves a

gyáriparban vagy csak a munkakörnyezetét változtatja (ha naponta utazik), vagy életkörnyezetét is, teljesen elhagyva a mezőgazdaságot és a falut.

Közvetlen adataink elemzését a megkérdezett munkások mozgékonyságával (lakóhely-változtatásával) kezdjük. A lakóhely megváltoztatásával kapcsolatos megállapításaink között első helyen említjük meg, hogy a vizsgált mintánkban a nők mozgékonyabbak voltak a férfiaknál, mert amíg az 1114 férfi közül 700 nem változtatott lakóhelyet, ami az össz. megkérdezett férfiak számának 62,83%-át teszi ki, addig a megkérdezett 591 nő közül csak 333, vagyis 56,35% nem változtatta lakóhelyét. A lakóhelyet változtatott nők jelentős része hozza fel az „egyéb" indítékot, amely feltevéseink szerint, a férjhez menés volna.

Ezzel szemben a férfiak nagyobb mértékben „mozgékonyak" a szakma és a foglalkozási ágazat tekintetében. Míg a nőknek mindössze 16,17%-a változtatott szakmát vagy foglalkozási ágazatot, addig ez a részarány a férfiaknál 25—26%. Ez az adat arra enged következtetni, hogy a férfiak — a felsőoktatásnak köszönhetően — könnyebben változtatnak foglalkozást és szakmát. Másrészt ez azzal is magyarázható, hogy a tudomány és a technika újdonságai nagyobb mértékben változtatják az úgynevezett „férfi" szakmát, s így az itt dolgozóknak is foglalkozást kell változtatniuk.

A foglalkozás változtatására lényegesen hat az iskolázottsági szint. Ebben a tekintetben — mint ahogy azt az alábbi adatok igazolják — egy jellegzetes irányzat mutatkozik: a középiskolai végzettségűek szilárdabbak szakmai téren, az iskola nélküliek, az általános és főiskolát végzettek pedig mozgékonyabbak.

	Nem változtatott szakmát		Szakmát változtatott		Ismeretlen		Összesen	
	száma	% az összb.	száma	% az összb.	száma	% az összb.	száma	% a mindb.
Iskola nélkül vagy az elemi 1—3 oszt.	35	71,43	13	26,53	1	2,04	49	2,87
Az ált. isk. 4—7 oszt.	153	67,40	66	29,07	8	3,52	227	13,37
Általános isk.	231	68,04	94	27,54	15	4,40	341	20,00
Szakmunkásképző isk.	505	77,10	130	19,18	20	3,05	655	38,41
Magasszakképző szakiskola	156	80,83	33	17,10	4	2,07	193	11,31
Középiskola	87	87,38	23	20,72	1	0,90	111	6,51
Főiskola	71	74,74	23	24,21	1	1,05	95	5,57
Egyetem	25	73,53	6	17,65	3	8,82	34	1,99
Mindössze	1 264	74,13	388	22,76	53	3,11	1705	100,00

A megkérdezettek területi mozgása tekintetében érdekes megfigyelni az összefüggést e jelenség és a megkérdezettek szüleinek migrációs vonó-

sai között. Azok a munkások ugyanis ritkábban költözködnek, akiknek a szülei sem változtatták lakóhelyüket. Ez talán afféle hagyománytisztelet, mely szerint az ember legjobban az ismerősök körében találja fel magát, akikkel hosszú évek során egy közösségben élt. Ezt a feltevést támasztja alá az is, hogy azok a munkások kötődnek legkevésbé egy lakóhelyhez, akiknek a szülei is más városból költöztek jelenlegi lakóhelyükre. Egyébként a következő táblázat részletesebb adatokat szolgáltat:

A szülők migrációs jellegzetessége	Nem változtatott lakóhelyet		Munkahelye miatt változtatott lakóhelyet		Összesen	
	számuk	% az összb.	számuk	% az összb.	számuk	% a mindb.
Születése óta nem változtatott lakóhelyet	655	72,46	122	13,50	904	53,02
A környező tanyákról költözött be	41	53,25	7	9,21	76	4,45
A környező falvakból költözött át	88	45,13	42	21,45	195	11,43
VSZAT valamely városából költözött át	24	38,10	17	26,98	63	3,69
Nem a VSZAT falvaiból költözött át	141	48,12	70	23,89	293	17,20
Nem a VSZAT városából költözött át	44	53,01	17	20,48	93	4,86
Ismeretlen	40	43,96	25	27,47	91	5,33
Mindössze:	1 033	60,59	300	17,60	1705	100,00

MEGJEGYZÉS: Ebben a táblázatban a megkérdezetteknek csak e két fajta mozgási elemét mutattuk ki, vizsgálódásunk szempontjából a legfontosabbat.

Lényeges összefüggés tapasztalható a megkérdezett apjának migrációs jellegzetessége és a megkérdezett szakmaváltoztatása között is; a szakmát nem változtatott munkások szülei ugyanis születésük óta nem változtattak lakóhelyet. Ebből a tényből újból a valamiféle hagyománytisztelettre utalhatunk, egyes munkáscsoportoknál.

Az iparban való elhelyezkedés előtti szakmai tevékenység szintén lényeges meghatározója a lakóhely-változtatásnak. Amint azt a következő adatokból látni fogjuk, az állandó lakók a szakmunkásképző iskolát végzettek, illetve a kisiparosok közül kerülnek ki. Az ily módon szerzett tudás, és talán a szakmai tekintély következtében, ezeknek a munkásoknak nem volt miért lakóhelyet változtatni. Ugyanis már az induláskor azt választhatták, ami nekik a legjobban megfelelt, míg a többi munkás kénytelen volt lakóhelyet változtatni a jobb munka- és életfeltételek végett. Különösen vonatkozik ez a szakképzetlen munkásokra.

Korábbi foglalkozás:	Nem változatott lakóhelyet		Munkahelye miatt változtatott lakóhelyet		Összesen	
	számuk	% az összb.	számuk	% az összb.	számuk	% a mindb.
Ipari tanuló volt	472	70,24	83	12,35	672	39,41
Más iskola tanulója	95	57,83	31	18,90	164	9,61
Falusi földműves volt	79	49,29	34	21,38	159	9,32
Falusi kisiparos volt	34	56,67	9	15,00	60	3,51
Városi kisiparos volt	28	50,91	13	23,64	55	3,22
Önálló, szakképzetlen munkásként dolgozott	26	39,39	24	36,36	66	3,87
Hivatalnok volt	10	38,46	3	11,45	26	1,52
Nem volt munkaviszony.	222	59,20	77	20,53	375	21,99
Egyéb	67	52,34	26	20,31	128	7,50
Mindössze:	1033	60,59	300	17,60	1705	100,00

A térbeli adaptáció voltaképpen a gyártelep munkacsarnokában kezdődik, amikor megjelenik a zárt helyiségben történő munkavégzéshez való alkalmazkodás problémája. Ebben a tekintetben az egyes munkáskategóriák között jelentős eltérések észlelhetők, kezdve a nemek közötti eltérő viselkedéstől, egészen a szakképzettség megszerzési módja előidézte különbségekig.

A zárt helyiségben végzett munkára való adaptálódást elsősorban a nemek szerint vizsgáljuk:

	Nők		Férfiak		Összesen	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%
Nehezen szokta meg a zárt helyiségben való munkát	165	14,81	123	20,81	288	16,89
Könnyen megszokta a zárt helyiséget, de zavarta a gépek sokasága és a többi munkás sürgölődése	88	7,90	60	10,15	148	8,68
Könnyen megszokta a zárt helyiséget, de zavarta a gépek sokasága	36	5,03	45	7,61	101	5,92
Könnyen megszokta a zárt helyiséget, de zavarta a többi munkás sürgölődése	55	4,94	27	4,57	82	4,81
Könnyen és gyorsan megszokta a zárt helyiségben való munkavégzés feltételeit az ipari környezetben	710	63,73	324	34,82	1034	60,65

A fenti adatokból világosan kitűnik, hogy a nők sokkal nehezebben illeszkednek be a zárt helyiségben végzett munkába, mint a férfiak. Ez az eltérés a válaszok majd minden változatánál kimutatható, kivéve

azokat a nőket, akikre a zárt helyiség mellett a munkások tömege is zavarólag hat. A nők ilyen viszonyulása a technikai környezethez valószínűleg a gyengédebb lelkivilágukból ered, amely természetszerűen jobban igényli a gyengédebb környezetet és feltételeket.

A zárt helyiség megszokására kifejezetten hatással van a munkás életkora is, mégpedig különösen a szolgálati idő kezdeti és befejező szakaszában, ami azt jelenti, hogy a panaszok a fiatalabb és a legidősebb munkásoknál jelentkeznek. Ezt az állításunkat igazolják az alábbi adatok.

A munkás életkora	Hogyan szokta meg a zárt munkakörnyezetét?						Összesen	
	Nehezen		Könnyen, de voltak akadályok		Könnyen és gyorsan			
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
20 évesig	6	20,00	9	30,00	14	46,64	30	1,75
21—25 évesig	62	19,02	60	18,40	199	61,04	326	19,12
26—30 évesig	73	18,43	58	14,24	264	64,86	407	23,07
31—35 évesig	34	13,28	50	18,46	176	64,94	271	15,89
36—40 évesig	46	17,29	57	21,43	153	57,52	266	15,60
41—45 évesig	35	15,02	50	21,46	143	61,37	233	13,66
46—50 évesig	22	19,64	28	24,99	56	50,00	112	6,56
51—55 évesig	6	13,95	12	27,91	22	51,16	43	2,52
55 évesen felül	—	—	7	41,18	7	41,18	17	0,99
Mindössze:	288	16,89	331	19,41	1034	60,65	1705	100,00

A fiatal dolgozók nehézségei a zárt helyiségi munkához való alkalmazkodásban a tapasztalatlanságból származnak. A tapasztalathiány tehát a kevés szolgálati év következménye, amikor a munkások még nem jártasak a munkafolyamat valamennyi szakaszában. Az idős korosztályú munkások nehézségei viszont szervezetük gyengüléséből adódnak, s emiatt a káros hatásokat is jobban megsínylik.

A zárt helyiség és a műszaki környezet feltételeinek megszokása szoros összefüggésben áll az iskolai végzettséggel.

Iskolai végzettség	Hogyan szokta meg a zárt munkakörnyezetet?						Összesen	
	Nehezen		Könnyen, de voltak akadályok		Könnyen és gyorsan			
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Iskola nélkül vagy 1—3 oszt.	7	14,29	17	36,68	23	46,94	49	
4—7 oszt.	43	18,94	40	17,62	135	59,47	227	
Általános isk.	60	17,60	64	18,77	206	60,41	341	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Szakmunkásképző iskola	109	16,64	125	19,09	407	62,14	655	
Magasszakképző szakiskola	23	11,92	42	21,76	120	62,18	193	
Középiskola	22	19,82	24	21,62	64	57,66	111	
Főiskola	17	17,89	15	15,79	62	65,26	95	
Egyetem	7	20,59	4	11,76	17	50,00	34	

Az adatokból látható, hogy a zárt helyiségben végzett munkát legkönnyebben a főiskolai végzettségűek szokták meg, ami érthető is, hiszen ezek a szakemberek már iskoláztatásuk során felismerik, hogy munkájuk túlnyomó részét zárt helyiségben fogják végezni (irodában, munkacsarnokban, üzemrészlegben). Utánuk következnek a magasszakképzettségű és a szakképzett munkások, ami ismét csak arra utal, hogy a megfelelő iskolai végzettség sokban segíti a munkást a beilleszkedésben, az ipari környezet minden munkafeltételébe.

Kutatásaink felfedtek egy érdekes jelenséget is a zárt helyiségben való munkavégzés és az ipari munkakörnyezet körülményei megszokásával kapcsolatban: az utazó munkásoknak okoz legkevesebb problémát a zárt munkahelyi környezet, holott a logikus gondolkodás ennek ellenkezőjét feltételezi. Ezek a munkások ugyanis napjuk egy részét természetes környezetben töltik, s ezért normális lenne feltételezni, hogy ellenszenvvel viseltetnek a zárt környezetben levő munkahellyel szemben. Valószínű azonban, hogy éppen a természetben töltött hosszabb időben rejlik a magyarázat; az ingázó dolgozó a természetes környezetben pótolja be az ipari környezetben elveszített testi és szellemi erejét. Ez a „felfrissülés" ad neki erőt a zárt helyiség nehézségeinek leküzdésére.

A természetes környezet hatásának egy jellegzetes megnyilvánulási formája a munkakörnyezet elviselésére a művelhető földterület nagysága is. A földnélküliektől a háromhektáros földterülettel rendelkező tulajdonosig a zárt munkakörnyezethez való gyors alkalmazkodás arányosan növekszik a földterület nagyságával, a föld további növekedésével azonban csökken, majd változékonnyá válik a beilleszkedési képesség.

A földterület nagysága	Hogyan szokta meg a zárt munkakörnyezetet?						Összesen	
	Nehezen		Könnyen, de akadályok voltak		Könnyen és gyorsan			
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nincs földje	242	17,45	257	18,54	850	61,28	1387	81,34
0,50 ha-ig	12	14,12	17	20,00	34	63,53	85	4,98

1	2	3	4	5	6	7	8	9
0,51—2 ha-ig	11	13,58	17	20,99	53	65,43	81	4,75
2,01—3 ha-ig	7	16,67	16	38,10	18	42,86	42	2,46
3,01—5 ha-ig	1	11,11	3	33,33	5	55,56	9	0,52
5,01—8 ha-ig	3	60,00	2	40,00	—	—	5	0,29
8 ha-nál több	—	—	3	75,00	1	25,00	4	0,23
Ismeretlen	12	13,04	16	20,39	53	57,61	92	5,39

A kisebb földterület tulajdonosának a zárt munkakörnyezethez való efféle viszonyulását azzal magyarázhatjuk, hogy a 2 hektáros föld megművelése pl. még felüdíti a munkást az ipari munkakörnyezet egyhangúságából, a nagyobb azonban már sok gondot okoz — de ugyanakkor nagyobb jövedelmet is. Így ezek a munkások a gyári munkát csak „jövedelempótléknak" tekintik, s ezért szokják meg nehezebben a zárt helyiségben végzendő munkafeltételeket. Szerencsére, a vizsgált mintákban kicsi a nagyobb földbirtokkal rendelkező munkások részaránya.

A térbeli adaptáció folyamatában jellegzetes szerepet játszanak a családi körülmények. Mindenekelőtt megállapítható, hogy a családi kötelékek nagyban akadályozzák a területi mozgást, ill. a lakóhely-változtatást. Erre utal az az adat, hogy a szülőkkel együtt élő munkások 80,18%-a nem változtatott lakóhelyet, a család nélküli, magányos munkások között pedig ez a részarány csupán 43,75%. Ebből az adatból kitűnik, hogy mennyire kötheti a család a munkást egy állandó lakóhelyhez.

Ugyanakkor a munkásnak a szülőkhöz való kötöttsége nagy problémát is okozhat a zárt helyiségben végzett munka megszokásában. Véleményünk szerint ezek a munkások tudat alatt valamiféle kötöttséget éreznek egy kis emberi közösséghez (ahol esetleg nincs is meg a megértés és harmónia), s ezért nehezebben viselik el a munkát zárt helyiségben, valami egyhangú munkahelyen a műveletek állandó ismétlésével.

Családi állapot	Hogyan szokta meg a zárt munkakörnyezetet?						Összesen
	Nehezen		Könnyen, de voltak akadályok		Könnyen és gyorsan		
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
A szülők családjának tagja	48	21,15	46	20,26	129	56,83	227
Családtalan magányos	19	16,96	22	14,64	66	58,93	112
Gyermek nélküli házasság	28	16,67	32	19,05	103	61,31	162
Házasságban, az élettárssal és gyermekekkel	141	16,04	164	18,66	549	62,46	879
Házasságban, az élettárssal, gyermekekkel és más családtaggal	36	16,44	45	20,53	131	59,82	219
Csonka családban	13	15,85	18	21,96	49	59,78	82

Az adatok alapján leszögezhető, hogy a legkönnyebben és leggyorsabban a „rendezett" családi körülmények között élő munkások tudnak hozzászokni a zárt helyiségben végzett munkafeltételekhez. Rendezett családi viszonyokon pedig a gyermekes vagy gyermektelen házasságot értjük. Ez az adat is azt igazolja, hogy a mai körülmények között is a házassági közösség biztosítja a legrendezettebb viszonyokat, nemcsak a szélesebb társadalmi közösségekben, hanem a munkahelyen is, tekintet nélkül, arra hogy milyen.

A szociális hovatartozás, vagyis a megkérdezettek szüleinek családi jellegzetessége ugyancsak hatással van a térbeli adaptációra. Nagy eltérés mutatkozik a földműves és az értelmiségi családból származó munkások között. Az előbbiek könnyebben és gyorsabban beilleszkednek az ipari üzemek zárt munkakörnyezetébe, (63,31%-uk), míg az értelmiségi családból származóknál ez az arány mindössze 55%. Ez a földművescsalád kifejezetten patriarkális jellegével magyarázható. A patriarkális jelleg ugyanis egy bizonyos mértékben képessé teszi az ifjú nemzedéket az élet- és munkafeltételekhez való alkalmazkodásra. Ezzel ellentétben az értelmiségi családok kényelmesebben élnek, s így kevésbé is tudnak alkalmazkodni az új környezethez, különösen ha ezek az új körülmények rosszabbak a megszokottnál.

A térbeli adaptáció folyamatának jelentős tényezője még a munkás korábbi szakmai tevékenysége. Itt nyilvánulnak meg leginkább a mezőgazdasági dolgozók beilleszkedési problémái, a gyáripari munkakörülményekbe. A mezőgazdasági munkásnak az iparba való áttérésekor a legnagyobb változást éppen a zárt helyiségben végzendő munka jelenti. Ezért is okozza a legtöbb gondot az ehhez való alkalmazkodás. Ahogy a következő adatainkból kitűnik, ezek a feltevések a mi esetünkben is bebizonyosodtak, mert azok a munkások, akik korábban falusi földművesek voltak, abba a kategóriába tartoznak, amelynek a gyári munkacsarnokban végzendő munka nagyon nehezére esik.

Korábbi foglalkozása	Hogyan szokta meg a zárt munkakörnyezetet?						Összesen
	Nehezen		Könnyen, de voltak akadályok		Könnyen és gyorsan		
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
Ipari tanuló volt	106	15,77	114	16,96	436	64,88	672
Más iskola tanulója	25	15,24	29	17,69	105	64,02	164
Falusi földműves volt	31	19,50	43	27,04	83	52,20	159
Falusi kisiparos volt	15	25,00	14	23,33	28	46,67	60
Városi kisiparos volt	12	21,82	13	23,63	30	54,55	55
Önálló, szakképzettlen munkásként dolgozott	8	12,12	16	24,25	39	59,09	66
Hivatalnok volt	3	11,54	16	38,46	13	50,00	26
Nem volt munkaviszonyban	73	19,47	73	19,47	213	56,80	375

A volt kisiparosoknál tehát ugyancsak problémák jelentkeznek a zárt munkakörnyezet megszokásában (de erről későbbi fejtegetéseinkben lesz bővebben szó). Érdekes megemlíteni, hogy a mezőgazdasági dolgozók nagy része igyekszik beleszokni a gyáripari munkakörnyezetbe, de valami mindig megakadályozza ebben: vagy a gépek sokasága, vagy a munkások nyüzsgése, vagy mindkettő. A volt földművesek közül mindössze 1/5 ismerte be, hogy nehezen illeszkedett be a zárt környezetbe, 27,04%-uknak pedig valamilyen nehézsége volt a könnyű és gyors beilleszkedésben.

Vizsgálódásaink során arra a megállapításra jutottunk, hogy ha a mezőgazdasági munkások sikeresen átjutnak a zárt munkahelyhez való alkalmazkodás akadályán, akkor az ipari környezetbe való beilleszkedés többi szakaszát már könnyebben és zökkenésmentesebben átvészelik. Természetesen ebben sokat segíthetne a magasabb iskola, vagy a szervezett előkészítés az új munkakörülményekre. Erre most már egyre nagyobb gondot kell fordítani, hogy ezzel is elősegítsük a társadalmi átalakulásunkat, amely szükségszerű következménye az iparosodás, a tudomány és a műszaki fejlődés térhódításának.

Az adaptáció időbeli tényezője

A nagyüzemi termelés megszervezésének legfontosabb alapkövetelménye az időbeli pontosság. Vonatkozik pedig ez elsősorban a munkakezdésre és munkavégzésre, valamint a munkaszünetek pontos betartására. A pontosság szigorú betartása alapjában véve a termelési folyamat zavartalanságát biztosítja. Ezért minden munkás köteles ezt tiszteletben tartani, hogy ne fékezze a termelési és munkafolyamatot.

Az időbeli pontosság másik tényezője az egyes műveletek elvégzésére előre meghatározott időráfordítás. Az időbeli pontosságnak ez a fajtája különösen a szalagrendszerben fontos, hisz lényegében ez határozza meg a termelés folytonosságát. Ha ugyanis egy munkás nem tartja be a művelet elvégzésére megszabott időt, akkor ez egyrészt a megművelendő munkadarabok felhalmozódását idézi elő, másrészt pedig a következő munkásnak sincs mit dolgoznia, s így az egész termelési folyamat lelassul.

A szigorúan meghatározott pontosság betartására különbözőképpen képesek az emberek, ill. az egyes munkáskategóriák. Így mindjárt elöljáróban megállapítható: munkakezdéskor és a munkafolyamatban a nők alkalmasabbak az időpontosság betartására. A megkérdezett nőknek csak a 11,17%-a jelezte, hogy nehézséget okozott neki a pontosság betartása, míg a férfiaknak a 12,03%-a küszködik ezzel a problémával.

Az időbeli pontosság többi követelményének azonban már kevésbé képesek eleget tenni a nők. Adataink azt mutatják, hogy amíg a férfiak-

nak csak a 7,90%-a szokott bele nehezen a gépi munkatempóba, addig a nőknél ez 11%-ot tesz ki. A nők tehát pontosabbak az időben, de kevésbé képesek igazodni a gépi pontossághoz. Oka pedig ennek a gépi munkával szembeni ellenszenv, vagy esetleg a gépi munkától való félelem.

Az időbeli pontosság, de különösen a gépi munkaütem megszokásában fontos tényező a munkás életkora. A gépi munkatempóhoz való alkalmazásban legnagyobb nehézségeik a legfiatalabb és az idősebb munkásoknak vannak. A nehézségek csökkennek a 21—35 éves munkásoknál, hogy azután az idősebbeknél nagyobb mértékben jelentkezzenek. Egyébként ezt a megállapítást bizonyítja a következő adatcsoportunk is:

Életkor	Nehezen szokta meg a gépi munkatempót és az előírt műszaki szüneteket		Könnyen megszoktak a gépi munkatempót, de nehezen szokta meg a műsz. szün.		Könnyen megszokta a gépi munkatempót		Összesen
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
20 évesig	4	13,33	2	6,67	23	76,67	30
21—25 évesig	33	10,02	37	11,35	145	75,15	326
26—30 évesig	34	8,35	35	8,50	315	77,40	407
31—35 évesig	19	7,01	35	12,92	203	74,91	271
36—40 évesig	22	8,27	32	12,03	204	76,69	266
41—45 évesig	20	8,58	41	17,60	163	69,96	233
46—50 évesig	14	12,50	17	15,18	73	65,18	112
51—55 évesig	6	13,95	5	11,63	31	72,09	73
55 éven felül	1	5,88	2	11,76	10	58,82	17

Itt jegyezzük meg, hogy a legkevesebb problémájuk a gépi munkatempóval az 55 évesnél idősebb munkásnak van, ami érthető is, különösen ha az üzemi törzsgárdáról van szó, hisz ezek a dolgozók egész szolgálati idejüket a műszaki környezetben töltötték el, s lassan már az életritmusuk is megegyezik a gép munkaütemével.

A szakmai tudás elsajátítását és az iskolai végzettséget elemezve megdöbbentő adatokhoz jutottunk. A munkakezdési pontosságot ugyanis rendszerint azok a dolgozók szegik meg, akik iskolában szerezték a képesítésüket. Ezt azzal magyarázzuk, hogy iskolai tanulmányaik során nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a szaktudás tökéletes elsajátításának, mint a pontos munkakezdésnek. Bár az is lehetséges, hogy ezeknek a dolgozóknak lényegtelen apróság a pontosság, mert úgy vélik, hogy szaktudásuk alapján bármikor találhatnak más munkahelyet.

A szakképesítés megszerzési módja azonban döntően befolyásolja a gépi munkatempó elsajátítását. Ez tűnik ki a következő adatokból:

Szakképzettségszerzési mód	Nehezen szokta meg a gépi munkatempót és az előírt műszaki szüneteket		Könnyen megszokta a gépi munkatempót, de nehezen szokta meg a műsz. sz.		Minden tekintetben megszokta a gépi munkatempót		Összesen
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
Iskoláztatás	94	8,44	115	10,32	857	76,53	1114
Tanfolyam	18	12,41	27	18,62	89	61,38	145
Munkaszervezeti vizsgatétel	11	10,58	16	15,38	72	69,23	104
Átképzés és ÖÉK szervezésében	2	9,52	6	28,57	12	57,14	21
Hosszú szolgálati idő után	12	8,16	21	14,29	109	74,15	147
Más mód	15	9,09	19	11,52	124	75,15	165

Az iskoláztatással szervezett szakképesítés tehát pozitívan hat a gépi munkatempó megszokására. (Ez bizonyos értelemben bizonyíték is az előbbi feltevésünkre a munkakezdési pontossággal kapcsolatosan.) A felhozott adatok közül kiemeljük, hogy a gépi munkatempó követése az átképzett dolgozóknak okoz legtöbb gondot. Különösen zavarja őket az előre meghatározott műszaki szünet, mivel fékezi munkaütemüket, s mivel nincs összhangban életritmusukkal. Ebből arra következtetünk hogy a foglalkoztatási ÖÉK szervezete átképzések során fel sem figyelnek a munkás tényleges adottságaira és kívánságára, illetve az új szakképesítést megelőzően elhanyagolják a szakmai tanácsadást. Az ilyen átképzés eredményessége és hatékonysága érdekében tehát a jövőben sokkal jobban igénybe kell venni a szociális dolgozók, a munkapszichológus és egyébb szakemberek tanácsát.

A gépi munkatempó megszokására hatással van a gazdasági ágazat is. Kutatásaink során csak a legfontosabb gyáripari ágazatokat vettük figyelembe és a következő adatokat kaptuk:

A foglalkoztató ipari ágazat	Nehezen szokta meg a gépi munkatempót és az előírt műszaki szünetet		Könnyen megszokta a gépi munkatempót, de nehezen szokta meg a műsz. sz.		Minden tekintetben könnyen megszokta a gépi munkatempót		Összesen
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
Fémipar	29	5,52	65	12,38	417	79,43	525
Élelmiszeripar	37	12,54	50	16,95	199	67,46	295
Egyéb iparág	57	9,67	55	9,31	452	76,48	591

Az adatokat elemezve azonnal szembetűnik, hogy a gépi munkatempót leggyorsabban a fémiparban sajátítják el a munkások. Talán azért, mert ebben az iparágban a legtökéletesebb a termelési folyamat gépesítése — ami egyben azt is jelentheti, hogy a műszaki munkamegosztás a legteljesebb — és a tudomány legújabb vívmányai is itt mutatták ki gyümölcsöző hatásukat. Ezzel ellentétben a többi iparágban csak az utóbbi időben játszódnak le ezek a folyamatok. A gépi munkatempóhoz könnyen igazodó munkások magas részaránya az „egyéb iparág" gyűjtőnév alatti adatainkban valószínűleg annak köszönhető, hogy ebben az adatban szerepel a vegyipar és a lábbeligyártás, amely az utóbbi időben sokat fejlődött a mechanizáció és automatizáció tekintetében. Mindenesetre ehhez az állapothoz hozzájárult ezen gazdasági ágazatok gyors fellendülése, ami azt is jelenti, hogy munkásai viszonylag fiatalok, s ily módon képesek alkalmazkodni a gépi munkaütemhez.

A munkakezdésre bizonyos hatással van a földtulajdon is. Érthetetlen, hogy a föld nélküli munkások nehezen tartják be az időbeli pontosságot:

A földtulajdon nagysága	Nehezen szokta meg a munkaidő pontos kezdetét		Könnyen és gyorsan megszokta az időbeli pontosságot		Összesen
	számuk	%	számuk	%	
Nincs földje	168	12,11	1197 n	86,30	1387
Van földje 0,50 ha-ig	6	7,06	74	87,06	85
Van földje 0,51—2 ha-ig	8	9,88	71	87,65	81
Van földje 2,01—3 ha-ig	10	23,81	28	66,67	42
Van földje 3,01—5 ha-ig	2	22,22	6	66,67	9
Van földje 5,01—8 ha-ig	2	40,00	2	40,00	5
Több mint 8 ha	1	25,00	1	25,00	4

Az imént felhozott adatok további elemzésével ismét arra figyeltünk fel, hogy a kisebb földterülettel rendelkező munkásnak kevesebb gondot okoz a gyáripari termelésbe való bekapcsolódás. Azokat a nehézségeket, amelyeket a nagyobb földterülettel rendelkező munkások idéznek elő pontatlanságukkal, részben enyhíti, hogy ezekből a dolgozókból viszonylag kevés van a munkaszervezetekben. Csakhogy a szalagrendszerben pl. ez a viszonylag kevés munkás is nagy fennakadást okozhat.

Ha mindehhez hozzáadjuk még azt is, hogy a pontosság tekintetében a megkérdezett apjának földbirtoka is ugyanilyen hatást gyakorolt az ankétalanyra, akkor teljesen igazoltnak látszik az a jelmondat, mely szerint „Azé legyen a föld, aki megműveli!" — mégpedig mint egyedüli jövedelemforrás. A korszerű szocialista társadalomban ezt előbb-utóbb teljes egészében meg kell valósítani és végre kell hajtani.

Nem árt megvizsgálni az összefüggést a megkérdezett lakóhely-változtatása és gépi munkatempója között sem:

Lakóhely-változtatás	Nehezen szokta meg a gépi munkatempót és az előírt műszaki szünetet		Könnyen megszokta a gépi munkatempót, de nehezen szokta meg a műsz. szün.		Minden tekintetben könnyen megszokta a gépi munkatempót		Összesen
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
Nem változtatott lakóhelyet	93	9,00	122	11,81	781	75,61	1033
Lakóhelyet változatott a szüleivel együtt, még az iskola befejezése előtt	15	10,49	20	13,99	100	69,93	143
Lakóhelyet változtatott a szülei nélkül, középiskolai tanulmányai során	11	12,79	16	18,60	51	59,30	86
Lakóhelyet változtatott a szüleivel, egyetemista korában	2	11,76	6	35,29	8	47,06	17
Lakóhelyet változtatott a munkahelye miatt	20	6,67	29	9,67	238	79,33	300
Egyéb	12	9,84	13	10,66	87	71,31	122

Az adatok egyfelől azt mutatják, hogy az állandó lakóhely milyen jó hatással van a munkásra a gépi munkatempóhoz való alkalmazkodásban. Itt szerepet játszik a környezet és az emberi közösség állandósága, megszokása, de ugyanakkor a technika és a technológia, valamint az egész társadalom állandó fejlődési folyamata is. Ezek a munkások tulajdonképpen együtt „fejlődnek" a társadalmi és termelési viszonyokkal. Ezért is igazodnak könnyebben a gépi munkatempóhoz. Ezzel szemben a lakóhelyet változtatott munkások életük egy-egy szakaszát más körülmények között és más társadalmi meg műszaki környezetben élték le, s így nehezebb és bonyolultabb számukra az új feltételekhez való alkalmazkodás. Másfelől adatainkból az is kiviláglik, hogy a munkahely érdekében költözködő munkásoknak volt viszonylag a legkevesebb problémájuk a beilleszkedésnek ezzel a fajtájával. Ez pedig a korábbi munkájuk során szerzett tapasztalat eredménye. Feltételezhető ugyanis, hogy ezeknek a munkásoknak egy része már előzőleg is munkaviszonyban volt, s így megfelelő tulajdonságokra és alkalmazkodó képességre tett szert.

Az adaptáció időbeli tényezőjének elemzésekor a korábbi szakmai tevékenységnek a gépi tempó elsajátítására gyakorolt befolyását ugyancsak kivizsgáltuk:

Korábbi foglalkozása	Nehezen szokta meg a gépi munkatempót és az előírt műszaki szünetet		Könnyen megszokta a gépi munkatempót de nehezen szokta meg a műszaki szünetet		Minden tekintetben könnyen megszokta a gépi munkatempót		Összesen
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	
Ipari tanuló volt	47	6,99	75	11,16	530	78,87	672
Más iskola tanulója	14	8,54	14	8,54	126	76,83	164
Falusi földműves volt	17	10,69	26	16,35	110	69,18	159
Falusi kisiparos volt	14	23,33	7	11,67	37	61,67	60
Városi kisiparos volt	6	10,91	13	23,64	35	63,64	55
Önálló, szakképzettlen munkásként dolgozott	5	7,58	5	7,58	49	74,24	66
Hivatalnok volt	1	3,85	4	15,38	16	61,54	26
Nem volt munkaviszonyban	38	10,13	52	13,87	271	72,27	375

Az adatok ékesen igazolják, hogy a földműveseknek sok gondot okoz a gépi munkatempó elsajátítása, de a munkaidő alatti műszaki szünetek is. Ez utóbbi valószínűleg azért, mert lényegesen eltér a mezőgazdasági munkás életritmusától. A földműves ugyanis maga határozza meg a pihenőket.

Az adaptáció műszaki tényezője

Az adaptáció műszaki tényezője kapcsán megvizsgáljuk a technikai környezet hatását a munkás egészségére. Ezt a kérdést azonban csak részlegesen válaszoljuk meg, mert kérdőívünk objektív és szubjektív okokból, nem tudta részletesen felölelni azt a problematikát.

A műszaki környezet annyira zsúfolt az ember egészségére tett káros hatásoktól, hogy teljesen érthető, ha az állandó idegesség és nyugtalanság miatt előbb-utóbb bekövetkezik a munkás testi és lelkiállapotának romlása. Az ipari környezet rossz hatása először is az egészség aláásában nyilvánul meg — foglalkozásbetegség vagy kisebb sérülések, fejfájás vagy más jelentéktelennek tűnő panasz formájában.

Egészségügyi szempontból a nők sokkal nehezebben viselik el az ipari környezetet, mint a férfiak. Ennek oka a nők testi és lelkialkatában rejlik. Az ipari környezet káros hatásai fokozottabban rombolják egészségüket, s ez súlyosabb következményekkel is járhat, mint a férfiak esetében.

A gyáripari környezet ártalmait elsősorban a nők idegállapota sínyli meg. Ide sorolható a zajártalom, a vibráció, a munkahely és a munkacsarnok mesterséges megvilágítása stb. Érzékenyebbek lévén nehezebben szoknak hozzá az üzemi munka durva hatásaihoz.

	Számuk		% az összesből	
	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak
Foglalkozásbetegséget kapott, s könnyebb munkahelyre helyezték	42	42	7,11	3,77
Mióta ipari környezetben dolgozik, többet betegeskedik	87	97	14,72	8,71
Sűrűn éri üzemi baleset	41	82	6,94	7,36
A munkahelyi ártalmak miatt gyakran rosszullét fogja el	26	24	4,40	2,15
Semmilyen változás sincs egészségében, mióta ipari környezetben dolgozik	385	854	65,14	76,66
A munkahelyi ártalmak miatt étvágytalansági és gyomorbántalmi panaszokkal orvoshoz fordult	42	53	7,11	5,12
A munkafeltételek miatt gyakran érez erős gyomorfájást	50	64	8,47	5,75
Mióta a mostani feltételek között dolgozik sokszor étvágytalan	58	78	9,81	7,00
Mióta az ipari környezetben dolgozik, allergiás bizonyos ételekre	24	44	4,06	3,95
Semmilyen emésztőszervi panasza sincs	400	858	67,68	77,02
Már másik munkahelyet kapott meggyenült látása és hallása miatt	9	18	1,52	1,62
Mióta ipari környezetben dolgozik, érezhetően gyengül látása és hallása	34	55	5,75	4,94
Az utóbbi időben hirtelen gyengülni kezdett a hallása	34	85	5,75	7,63
Az utóbbi időben hirtelen gyengülni kezdett a látása	76	105	12,86	9,43
Nincsenek látás- és hallásgyengülési panaszai	427	835	72,25	74,96
Már korábban is gyenge idegzetű volt, s mióta ipari környezetben dolgozik, tovább romlanak az idegei	43	36	7,28	5,23
Jó idegei voltak, mióta azonban ipari környezetben dolgozik, idegessé vált a munkahelyén, de a munkán kívül is	127	124	21,49	11,15
A munkahelyén még uralkodik magán, de munka után már kitör rajta az idegesség	78	81	13,20	7,27
Nyugodtt természetű, de a fatális hibák a munkában vagy más szabálytalanságok nagyon kihozzák a sodrából	99	255	16,75	22,98
Nem panaszkodik idegességre	229	606	38,75	54,40

Sokkal több nő, mint férfi panaszkodik tehát megromlott egészségi állapota miatt. Ezek az adatok is a dolgozó nők és anyák fokozott védelmét sürgetik. Társadalmunk gazdasági és anyagi fejlődésével, de különösen a tudomány és a technológia korszerű vívmányaival sokat javíthatunk a gyáripari munkakörnyezet feltételein, kiváltképp a nőket foglalkoztató üzemekben. Ezen a téren nyilván a termelési folyamat további automatizálása ad majd figyelemre méltó eredményeket.

A munkások életkora sem mellékes az ipari környezet káros hatásai-

nak elhárításában. Mivel az előrehaladott életkorral természetszerűen együtt járnak az emésztőszervi bántalmak, valamint a látás- és hallásgyengülés, további fejtegetéseinkben csak az ipari környezet káros hatására szorítkozunk a munkás egészsége és idegessége kérdésében. Először a munkás egészségére gyakorolt hatásokat ismertetjük:

Életkor	Foglalkozás betegséget kapott és más munkahelyre helyezték		Mióta az ipari környezetben dolgozik, betegessé vált		Sűrűn éri üzemi baleset		A munkahelyi körülmények miatt gyakran rosszullét fogja el		Nincs semmilyen változás egészségi állapotában, mióta az ipari környez. dolgozik	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
20 éves korig	2	6,67	2	6,67	4	13,33	1	1,33	20	66,67
21—25 éves korig	4	1,13	24	7,36	24	7,36	10	3,07	263	80.67
26—30 éves korig	16	3,93	32	7,86	33	8,11	8	1,97	312	76,66
31—35 éves korig	10	3,69	30	11,07	17	6,27	9	3,32	202	74,54
36—40 éves korig	6	2,26	29	10,90	16	6,02	10	3,76	203	76,32
41—45 éves korig	25	10,73	34	14,59	17	7,30	5	2,15	146	62,66
46—50 éves korig	15	13,39	17	15,18	11	9,82	4	3,57	62	55,36
51—55 éves korig	5	11,63	12	27,91	—	—	2	4,65	24	55,81
55 éven felül	1	5,88	4	23,53	1	5,88	1	5,88	7	41,18

Az idősebb korosztályban sokkal többen panaszkodnak valamilyen betegségre. Ez elsősorban az emberi szervezet „elhasználódásának" következménye és egy normális, természetes jelenség. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy a legfiatalabb munkások, a 20 évnél fiatalabbak sok sérülést szenvednek. Ezt megítélésünk szerint, a tapasztalatlanság okozza

Hasonló tapasztalatokat szűrtünk le a megkérdezettek idegállapotát illetően is. Az idősebb dolgozóknak egyre több az ilyen problémájuk is.

Életkor	Korábban is gyenge idegzetű volt, de mióta az iparban dolgozik, tovább romlanak az idegei		Jó idegei voltak, de mióta az ip. körny. dolgozik, idegessé vált, a munkában és munkán kívül		A munkahelyén még csak uralkodik magán, de a munka után kitör rajta az idegesség		Nyugodt természetű, de a rendellenességek kihozzák a sodrából		Nem ideges	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
20 évesig	3	10,00	2	6,67	3	10,00	6	20,00	15	50,00
21—25 évesig	13	3,99	39	11,96	25	7,67	75	23,01	172	52,76
26—30 évesig	12	2,95	48	11,79	36	8,85	76	18,67	229	56,27

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
31—35 évesig	14	5,14	31	11,44	23	8,49	58	21,40	142	52,40
36—40 évesig	7	2,63	48	18,05	28	10,53	51	19,17	130	48,87
41—45 évesig	13	5,58	43	20,17	24	10,30	58	24,89	84	36,05
46—50 évesig	9	8,04	24	21,43	14	12,50	21	18,75	43	38,39
51—55 évesig	7	16,28	8	18,60	3	6,98	7	16,28	17	39,53
55 éven felül	1	5,88	4	23,53	3	17,65	2	11,46	3	17,65

Fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy a 20 évnél fiatalabb munkások 10%-a már a munkába lépés előtt is gyenge idegzetű volt. Feltételezzük, hogy ezeknek a fiataloknak ez az első munkahelye, az idegeik tehát még iskoláztatásuk idején vagy a más ágazatban eltöltött munkaévek során „lazultak" meg. Napjainkban ugyanis mind több szó esik arról, hogy a rohanó életforma, korszerű civilizációnk rákfenéje egyre több embert tesz neurózissá. A rohanás tehát, mind a termelésben és a technikában, mind pedig az egész társadalomban, igen káros következményekkel jár, többek között már a 20 éven aluliak is idegessé válnak.

A különböző iparágak különféleképpen hatnak a munkás egészségére.

	Gyáripar					
	Fémipar		Élelmiszeripar		Egyéb	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%
Foglalkozás betegség miatt könnyebb mukahelyre helyezték	19	3,62	18	6,10	31	5,25
Mióta ipari környezetben dolgozik, sokat betegeskedik	35	6,67	43	14,58	71	12,01
Sűrűn éri üzemi baleset	44	8,38	32	10,85	25	4,23
A munkahelyi ártalmak miatt gyakran rosszullét fogja el	15	2,86	11	3,73	11	1,86
Semmi változás sincs egészségében, mióta ipari környezetben dolgozik	410	78,10	188	63,76	450	76,14
Korábban is gyenge idegzetű volt, de mióta az iparban dolgozik, tovább romlanak az idegei	9	1,71	14	4,75	39	6,00
Jó idegei voltak, de mióta az iparban dolgozik, idegessé vált, a munkahelyen és a munkán kívül is	54	10,29	52	17,63	105	17,77
A munkahelyén még csak uralkodik magán, de a munka után kitör rajta az idegesség	41	7,81	40	13,56	44	7,45
Nyugodt természetű, de a fatális hibák, a munkában és más rendellenességek kihozzák a sodrából	125	23,81	66	22,37	113	19,12
Nem ideges	294	56,00	119	40,34	282	47,72

Adatainkból megállapítható, hogy az emberi egészséget leginkább az élelmiszeripar veszélyezteti, holott mi a munkahelyi ártalmakat elsősorban a fém- és vegyiparban véltük felfedni: Újfent azt igazolják, hogy az

élelmiszeripar relatíve későn kezdett intenzíven fejlődni, s így a munkakörülményei is kedvezőtlenebbek a többi iparágéinál.

Az iskolázottsági szint előnyösen befolyásolja az üzemi ártalmak elhárítását, mert amennyiben az iskolázottsági és szakképesítési szint magasabb, ezzel arányosan csökkennek a problémák a munkás általános egészségi állapotát illetően. Ezzel ellentétben a megkérdezettek idegállapotát másként befolyásolja az iskolai végzettség:

Iskolai végzettség	Korábban is gyenge idegzetű volt, de amióta az iparban dolgozik, tovább romlanak az idegei		Jó idegei voltak, de mióta az ipari környezetben dolgozik, idegessé vált, a munkában és munkán kívül		A munkahelyén még csak uralkodik magán, de a munka után kitör rajta az idegesség		Nyugodt természetű, de a rendellenességek kihozzák a sodrából		Nem ideges	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
Iskola nélkül vagy 1—3 oszt.	1	2,04	12	24,49	10	20,42	7	14,29	19	38,78
Az ált. isk. 4—7 osztálya	14	6,17	50	22,03	20	8,81	31	13,66	107	47,14
Általános iskola	27	7,92	53	15,54	34	9,97	59	17,30	165	48,39
Szakmunkásképző iskola	8	4,15	28	14,51	20	10,36	58	30,05	75	38,86
Magasszakképző szakiskola	19	2,90	79	12,06	52	7,94	142	21,68	354	54,05
Középiskola	5	4,50	16	14,41	11	9,91	24	21,62	54	48,65
Főiskola	4	4,21	9	9,47	11	11,85	22	23,16	49	51,58
Egyetem	1	2,94	4	11,76	1	2,94	11	32,35	12	35,29

Legtöbbet idegeskednek tehát az iskola nélküli és a felsőiskolát, magasszakképzettséget, egyetemet végzett munkások. Amíg azonban az iskolázatlanok az ipari környezet rájuk gyakorolt, negatív hatása miatt idegeskednek, addig a magasszakképzettségűeket és az egyetemi végzettségűeket inkább a munkában előforduló szabálytalanságok hozzák ki a sodrukból. Az iskolázottsággal tehát a munkások egy megfelelő képességet szereznek, hogy megkülönböztessék a lényegest a kevésbé fontostól, s így idegességük oka is merőben különbözik a szakképzetlen munkásokéitól.

A megkérdezettek idegállapotára az iskolázottság szintjén kívül hatást gyakorol még a szakképzettség megszerzési módja is, mégpedig a következőképpen: Azok a munkások a kevésbé idegesek, akik szakképzettségüket rendes iskolai tanulmányaik által szerezték, így idegességüket inkább a munkában jelentkező szabálytalanságok okozzák.

Szakképzettség-szerzési mód	Korábban is gyenge idegzetű volt, de mióta az iparban dolgozik, tovább romlanak az idegei		Jó idegei voltak, de mióta az ip. körny. dolgozik, idegessé vált, a munkában és munkán kívül is		A munkahelyén még csak uralkodik magán, de a munka után kitör rajta az idegesség		Nyugodt természetű, de a rendellenességek kihozzák a sodrából		Nem ideges	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
Iskoláztatás	37	3,32	143	12,84	89	7,99	142	21,72	594	53,32
Tanfolyam	16	11,03	29	20,00	19	13,10	26	17,93	53	36,55
Munkaszervezeti szakvizsga	6	5,77	15	14,42	15	14,42	30	28,85	36	34,62
Átképzés	1	4,76	7	33,33	2	9,52	3	14,27	7	33,33
Hosszú szolgálati idő révén	10	6,20	28	19,05	17	11,56	19	12,93	69	46,94
Más módon	9	5,45	29	17,58	17	10,30	31	18,79	72	43,64

Legtöbbet azok a dolgozók idegeskednek az iparban, akik „szakképesítésüket" a foglalkoztatási ÖÉK révén, átképzéssel nyerték. Ebből ismételten levonhatjuk a következtetést, hogy nagyobb figyelmet kell szentelni a szakmaválasztásnak, s ez elsősorban a foglalkoztatási érdekközösségekre hárul, mert ennek az intézménynek áll leginkább módjában felvenni a kapcsolatot az illetékes szakemberekkel.

A társultmunka-szervezetekben egy meghatározott munka végzésének megvannak az előfeltételei, amelyek megkövetelik a szükséges szakképzettséget, vagyis a legalacsonyabb képzettséget, amellyel a szóban forgó munkahely betölthető. A gyakorlatban azonban sűrűn előfordul, hogy a munkás tényleges képzettsége eltér az előírt képesítéstől; mégpedig előfordulhat, hogy a munkás képzettsége magasabb (ami ritkább eset) vagy alacsonyabb a követelményeknél. Kutatásainkban arra is kitértünk, hogy miként tükröződik a megrelelő, az alacsonyabb és magasabb képzettséggel rendelkezők idegállapotában az ipari környezet hatása.

	A megkövetelt szakképzettség a munkáséhoz viszonyítva					
	Ugyanaz		Magasabb		Alacsonyabb	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%
1	2	3	4	5	6	7
Korábban is gyenge idegzetű volt, de mióta az iparban dolgozik, tovább romlanak az idegei	49	3,17	13	5,65	6	5,71
Jó ideig voltak, de mióta ipari környezetben dolgozik, idegessé vált, a munkahelyén és a munkán kívül is	191	15,10	28	12,17	14	13,33

1	2	3	4	5	6	7
A munkahelyén még csak uralkodik magán, de a munka után kitör rajta az idegesség	99	7,83	30	13,04	17	16,19
Nyugodt természetű, de a munkában jelentkező fatális hibák és más szabálytalanságok kihozzák a sodrából	286	22,61	32	13,91	22	20,95
Nem ideges	624	49,33	127	55,22	46	43,81

Az, hogy a megköveteltnél magasabb képzettséggel rendelkező munkások „nyugodtabbak", egy feltételezett lélektani tényezővel magyarázható. Képzettségüknél fogva a munkájukban magabiztosak — a fatális hibák és a munkában előforduló rendellenességek miatt azonban ők is hajlamosak az ideges viselkedésre. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy ezeknek a munkásoknak csak akkor sikerül a fent említett módon viselkedniük, ha már előzőleg beletörődtek, hogy képességeiken aluli beosztásban dolgoznak, ami gyakran — bár a törvényes előírások az utóbbi időben ezt lehetetlenné tették — alacsonyabb személyi jövedelmet is jelent.

Az adaptáció műszaki tényezőjének elemzésekor szükséges megvizsgálni az ipari munkakörnyezet hatását a munkás egészségi állapotára, tekintettel a munkások korábbi pályafutására. Ebből a szempontból legkedvezőbb a helyzet a volt ipari tanulóknál, majd a más iskolák tanulóinál, s végül a munkanélkülieknél. Az egészségi állapotukat veszélyeztető ártalmakra pedig legtöbbet a volt mezőgazdasági munkások és kisiparosok panaszkodnak. Azt is megállapíthatjuk, hogy az ipari környezet hatása leginkább a munkás idegeit rongálja, amint ezt a következő táblázat is szemlélteti:

Korábbi foglalkozása	Korábban is gyenge idegzetű volt, de mióta az iparban dolgozik tovább romlottak az idegei		Jó idegei voltak, de mióta az ip. körny. dolgozik, idegessé vált a munkában és munkán kívül is		A munkahelyén még csak uralkodik magán, de a munka után kitör rajta az idegesség		Nyugodt természetű, de a rendellenességek kihozzák a sodrából		Nem ideges	
	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%	számuk	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ipari tanuló	19	2,83	68	10,12	45	6,70	152	22,62	383	56,99
Más iskola tanulója	10	6,10	21	12,80	11	6,71	43	26,22	79	48,17
Falusi földműves volt	6	3,77	38	18,87	19	11,15	36	22,64	66	41,51

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Falusi kisiparos volt	6	10,00	16	26,67	7	11,67	8	13,33	21	35,00
Városi kisiparos volt	3	5,45	11	20,00	7	13,73	12	21,82	19	34,55
Önálló, szakképzetlen munkásként dolgozott	2	3,03	17	25,16	10	15,15	10	15,15	26	39,39
Hivatalnokként dolgozott	3	11,54	2	7,68	5	19,23	4	15,38	11	42,31
Nem volt munkaviszonyban	23	6,13	54	14,14	44	11,73	72	19,20	177	47,20

A jellegzetes adatok egyike, hogy a korábban is gyenge idegzetűek között kevés a volt falusi földműves és az önálló szakképzetlen munkás, akik részben szintén faluról származnak. Ebből pedig arra következtetünk, hogy a természetes környezet nyugtatólag hat az emberre és szervezetére. Ez másrészről abban is megnyilvánul, hogy éppen ezeknek a munkásoknak van legtöbb panaszuk az idegesség különféle formáira, ami abból az adatból is kitűnik, hogy azoknak a százalékban kifejezett részaránya, akiknek ezek között a munkások között semmilyen problémája sem volt az idegeivel, csupán 41,51%, illetve 39,39%.

Az ismertetett adatokat és a megfelelő minőségi elemzéseket összegezve leszögezhetjük, hogy az ipari környezet nagyon is károsan befolyásolja a munkás egészségét, s ezért teljesen igazoltak azok a tudományos kutatások és fáradozások, amelyek a műszaki környezet munkafeltételeinek javítását és általában a munkahelyek, valamint a munkakörnyezet humanizálását szorgalmazzák és sürgetik. A befektetés ugyanis sokszorosan megtérül. Először: a munkás elégedettségével, másodszor pedig (ami az előbbinek a következménye is lehet) a nagyobb munkatermelékenységgel, amely nagyobb személyi és nemzeti jövedelmet is biztosít.

Rezime

Adaptacija poljoprivrednih radnika u industrijsku radnu sredinu

Autor u ovom radu prikazuje empirijske podatke — rezultate ankete 1705 radnika — o problemima navikavanja na industrijsku radnu sredinu. Ovo razmatranje započinje sa izlaganjem problema fizičke adaptacije, kao jednostavnije — bez obzira na velike i komplikovane probleme koje se javljaju kod radnika iz neindustrijske sredine.

Prostorna pokretljivost poljoprivrednih radnika je najvidnija promena koja dovodi do različitih reagovanja radnika prilikom prelaska u gradsku sredinu. Na prvom mestu je autor izneo podatak, da su žene znatno „pokretljivije" od

muškaraca, te da među ženskim migrantima ima dosta veliki udeo sa odgovorom „ostalo" što daje naslućivati, da među ovim dosta ima i tzv. „udadbenih migranata". Međutim, na drugoj strani muškarci su pokretljiviji u pogledu menjanja profesije i grane delatnosti.

Na menjanje mesta stanovanja znatno utiče i migracijsko obeležje oca ispitanika, ali isto tako i prethodna profesionalna aktivnost, tako da radnici sa formalnom kvalifikacijom su relativno stalniji u pogledu stanovanja u jednom istom mestu.

Problemi prostorne adaptacije u pravom smislu reči počinju tek u fabričkim halama, kada se javlja navikavanje na rad u zatvorenom prostoru. Iz autorovih empirijskih podataka može se zaključiti, da se žene, mlađi radnici, kao i relativno starija generacija teže navikavaju na radne uslove u zatvorenom prostoru. Među podacima problema navikavanja na zatvoreni prostor autor iznosi jednu zanimljivu pojavu: putujući radnici imaju relativno manje problema sa navikavanjem na industrijske uslove rada od ostalih kategorija. To autor objašnjava boravkom ovih radnika i u prirodnoj sredini, što im daje možda snagu da podnesu negativne uticaje zatvorenog prostora. Na okvakvo razmišljanje upućuje i podatak da radnici do 3 hektara zemlje imaju relativno malo problema sa problemom prostorne adaptacije.

Prema nalazu autora porodični odnosi isto tako utiču na proces navikavanja na industrijsku sredinu, pre svega uticajem na prostornu pokretljivost. Porodični odnosi roditelja ispitanika, tj. socijalno poreklo isto tako ima uticaja na navikavanje na zatvoreni prostor, i to tako da relativno manje problema imaju radnici iz poljoprivrednih, a veće problema imaju radnici iz intelektualnih porodica.

Druga komponenta fizičke adaptacije je vremenska tačnost i to kako u pogledu tačnog početka i završetka radnog vremena, tako i u pogledu pridržavanja normiranog vremena za obavljanje određene radne operacije. Autorovi empirijski podaci prikazuju da u tom pogledu žene i radnici različitih uzrasta se drugačije ponašaju.

Način sticanja kvalifikacije isto tako utiče na vremensku tačnost. Posebno autor ističe podatke o tome da radnici sa redovnom školovanjem tolerantniji su za tačnost u početku i završetku radnog vremena, ali imaju manje problema sa navikavanjem na mašinski tempo rada.

Posedovanje zemlje isto tako utiče na privikavanje na mašinski tempo rada, i to na taj način, da radnici bezzemljaši imaju relativno najviše problema. U istom pravcu utiče i posedovanje zemljišta od strane oca ispitanika, pa autor ističe konstataciju da u našem društvu pre ili kasnije mora doći do konačnog izbora kod radnika u vezi s pitanjem hoće li obrađivati zemlju ili raditi isključivo u gradskoj sredini.

Na navikavanje na vremensku tačnost ima uticaja i menjanje mesta stanovanja (imaju manje problema oni koji nisu menjali mesto stanovanja), kao i prethodna profesionalna aktivnost radnika.

Treće područje autorovog razmatranja je uticaj tehničke sredine na fizičko i mentalno zdravlje radnika. Empirijski podaci pokazuju da na žene negativnije utiče industrijska radna sredina nego na muškarca. Isto tako se može primetiti da stariji radnici imaju relativno više problema sa zdravljem zbog negativnog uticaja industrijske radne sredine.

Školska sprema i način sticanja kvalifikacije različito utiče na zdravstveno i

nervno stanje radnika, pre svega zbog toga, što radnici sa različitim kvalifikacijama se nerviraju zbog različitih stvari u industrijskoj sredini. Relativno najviše problema sa tehničkom adaptacijom imaju radnici, koji su dobili kvalifikaciju prekvalifikovanje u organizaciji SIZ za zapošljavajne, što navodi autora na zaključak da u ovoj aktivnosti u budućem periodu svakako treba uključiti stručnjaka za profesionalnu orijentaciju i selekciju, za šta i postoje svi preduslovi u svim SIZ-ovima.

Na kraju članka autor iznosi podatke o tome, da bivši poljoprivredni radnici i u ovom pogledu — kako i kod prethodne dve komponete — imaju najviše problema sa privikavanjem na industrijsku radnu sredinu, bez obzira čak i na to, da su izjavili da su pre zaposlenja u industrijskoj sredini imali jake živce i nisu imali nekih značajnijih problema sa zdravljem.

Summary

Adaptation of Agricultural Workers to Industrial Work Surroundings

The author of this work tries to show us the empirical datas — results of the inquiries of 1705 workers — on the problems of getting used to industrial work surroundings. He starts the discussion with the problems of phisical adaptation which is simplier — regardless of big complicated problems which appear at workers from the nonindustrual surroundings.

Teritorial movement of agricultural workers is the most evident change which leads to different reaction of workers when getting used to town surroundings. On the first place the author points out that women are more „movable" then men and that among women migrants there is a majority with an answer „the rest" which means that lots of them are „marriage migrants". However, on the other hand men are more movable regarding changes of profession or field of work.

A great effect on changing places has the migration character of the father of the inquiree, as well as the previous profession. So the workers with formal qualifications are relatively more stable then others from the aspect of living at the same place.

The real problems of teritorial adaption start at the factory when workers have to get used to working at a closed space. Among the datas there is an interesting feature: travelling workers find it less hard to get used to working at a closed space. This fact can be explained by the fact that these workers spend some time at the country too, which makes it easier to stand the bad effects of a closed space. We can come to the same conclusion by finding out that workers who own at least 3 hectares of land have little difficulties of adaptation to the space.

According to the datas of the author, relations in the family can also effect the adaptation to the industrial work surroundings by effecting the teritorial movability. Relations between the parents of the inquiree, their social background also effects the adaptation of workers to the closed space, in a way that less problems appear at workers from agricultural then from intelectual families.

The secind part of phisical adaptation is the promptness from the aspect

of prompt start and finish of the job as well as from the aspect of time schedules for certain work operations. The author's empirical datas show that women and workers of different age behave differently.

The way of getting qualifications also effects the promptness. The author points out that workers with regulareducation are more tolerant cinsidering promptness at starting and finishing their works but also have less problems getting used to the machine speed of work.

The possession of land also effects the adaptation to the machine speed of work in a way that workers without a land have more problems. The same effect is shown when the inquiree's father prossessest the land. The author points out that sooner or later in our society will appear the time for a big decision, wheather to just work in a town surroundings or to work in the field.

The third field of the author's discussion is the effect of technical surroundings on the phisical and mental health of workers. Empirical datas show that it effects women more then it does men.

School qualification and the way of getting it differently effects the health and nervous system of workers, first of all the differently qualified workers are getting nervous about different problems in the industrial surroundings.

On the end of the study the author shows some datas on the problem that ex agricultural workers have the most problems concerning adaptation to the industrial surroundings even if they stated before starting their jobs in the industra that they had no problems wiht their health.